

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การอนามัยโลกและองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (World Health Organization: WHO & United Nations Children's Fund: UNICEF, 2000) ได้ให้ความหมายการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาไว้สองลักษณะคือการให้นมมารดาอย่างเดียว (Exclusive breastfeeding) และการให้นมมารดาเป็นอาหารหลัก (Predominant breastfeeding) ซึ่งการให้นมมารดาอย่างเดียวเป็นสิ่งที่สำคัญและเหมาะสมสำหรับบุตรมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 4 ถึง 6 เดือนแรกของชีวิต มีประโยชน์ทั้งด้านสรีรวิทยาและจิตสังคมของบุตร สำหรับประโยชน์ด้านสรีรวิทยานั้นนมมารดามีสารอาหารที่จำเป็นและครบถ้วนเหมาะสมในการส่งเสริมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุตร (Boer & Damton-Hill, 1994; วีระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2546: 14) มีภูมิคุ้มกันโรคติดเชื้อต่าง ๆ หลายชนิด โดยเฉพาะโรคติดเชื้อของระบบทางเดินอาหาร และระบบทางเดินหายใจ ทำให้ลดอัตราการตายของบุตร (Black et al., 2003; กุลกัญญา โชคไพบุลย์กิจ, 2546: 31) และทางด้านจิตสังคม การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจะช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างมารดาและบุตรทำให้เกิดความรักความผูกพัน (Goldbagen, 1996: 276) สร้างความมั่นคงทางอารมณ์ให้บุตรซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคลิกภาพ เขาว่าปัญญาและจิตสังคมของบุตรในอนาคต (รัตโนทัย พลับรู้อการ, 2546: 17) ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาว่าระยะเวลาของการให้นมมารดามีความสัมพันธ์กับระดับของเขาวีปัญญาของทารก โดยทารกที่ได้รับนมมารดาเป็นระยะเวลานานกว่ามีคะแนนเขาวีปัญญาเพิ่มขึ้น (Angelsen et al, 2001; Jacobson et al., 1999; Quin et al., 2001; Anderson et al., 1999; Jain et al., 2002) นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดายังมีประโยชน์ต่อสุขภาพของมารดา โดยทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วและช่วงเดือนแรกหลังคลอดน้ำหนักรีดิวเร็วขึ้น ในระยะยาวช่วยลดภาวะกระดูกพรุนและความอ้วน (Lawrence, 2000) ลดมะเร็งเต้านม (Hirose, 1995) รวมทั้งประหยัดเวลาในการเตรียมนมผสม ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อนมผสมและค่ารักษาการเจ็บป่วยของบุตรถึงประมาณปีละ 2,776 ล้านบาท (ศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย, 2547)

แม้ว่าจากรายงานการศึกษาพบว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการให้อาหารบุตรโดยเฉพาะในช่วงปีแรกของชีวิตและมีประโยชน์อย่างมากทั้งต่อตัวมารดา ทารก และครอบครัว (วีระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2546; สุอารีย์ อันตระการ, 2543; WHO, 2001; Alden, 2000; Oddy et al., 1999; Lawrence, 1999; Wilson et al., 1998) นอกจากนี้การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

เป็นเสมือนการขยายขอบเขตการปกป้องของมารดาจากระยะที่ทารกอยู่ในครรภ์มาสู่ระยะที่ทารกต้องมาอยู่นอกครรภ์มารดาซึ่งต้องเผชิญกับอันตรายหลายอย่างอีกทั้งเมื่อพิจารณาด้านสิทธิมนุษยชนแล้วจะเห็นว่า “เป็นสิทธิอันชอบธรรมของทารกที่จะต้องได้รับนมมารดาเป็นอาหาร” (WHO, 2002)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมาพบว่าการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้ลดลงและมีระยะเวลาสั้นลงเกือบทุกประเทศ (Hofvander & Hillervik, 1995: 95; Lutter, 2000) มารดาจะเริ่มให้อาหารอื่นเมื่อบุตรอายุ 2-3 เดือน (Konis-Bocher et al., 1990) ปัญหาที่ตามมาคือมีการเพิ่มขึ้นของการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี การขาดสารอาหาร การเจ็บป่วยด้วยโรคติดเชื้อโดยเฉพาะโรคอุจจาระร่วง ปอดบวม โรคภูมิแพ้ (พิมลวรรณ ศรียะโชติ, 2546; Araya, Baiocchi, Espinoza and Brunser, 1991: 187; Hanson & Bergstrom, 1990: 483) นอกจากนี้การให้นมมารดาในระยะเวลาสั้น ๆ ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างมารดาและทารกลดลงอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดปัญหาด้านจิตใจและอารมณ์ของทารกในระยะต่อไป (Barness & Curran, 1996)

จากปัญหาดังกล่าวองค์การอนามัยโลกและองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (2001) ได้แสดงจุดยืนของการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาโดยให้ทุกประเทศทั่วโลกเพิ่มอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยังน้อย 4-6 เดือนและควบคู่กับอาหารที่เหมาะสมตามวัยจนถึงขวบปีที่ 2 โดยดำเนินการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่ลูก (Baby friendly hospital initiation) ร่วมกับการประกาศหลักเกณฑ์ว่าด้วยการตลาดของผลิตภัณฑ์ทดแทนนมขึ้นกับการจัดระบบบริการในสถานบริการสุขภาพทุกแห่งให้มีการปฏิบัติตามบันได 10 ขั้น (กรมอนามัย, 2548) ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินการตามกลวิธีดังกล่าวตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2534 จนถึงปัจจุบันเพื่อให้ความสำคัญต่อความต้องการของบุตรและช่วยให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้ด้วยตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ได้ประกาศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยระบุเป้าหมายการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยังเป็นระยะเวลานาน 6 เดือนให้มีมากกว่าร้อยละ 30

การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในประเทศไทยพบว่า ใน 1 เดือนแรกหลังคลอดมีการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยังร้อยละ 17.4 และลดลงเหลือร้อยละ 1.6 ในเดือนที่ 2 ส่วนหลังจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยังเลย (รุ่งทิพย์ สัมฤทธิ์ โสภาค, 2542) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พิมลวรรณ ศรียะโชติ (2546) พบว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยังใน 6 สัปดาห์แรกหลังคลอดมีร้อยละ 25 และเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาพร้อมกับอาหารอื่นถึงร้อยละ 75 ในระยะเวลาเพียง 6 สัปดาห์แรกหลังคลอด นอกจากนี้ศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย (2547) ได้ศึกษาพบว่าในมารดาที่มีบุตรอายุ 6 เดือนถึง 2 ปี ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลพบว่าร้อยละ 11 ไม่ได้เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเลยและในมารดาที่มีการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจะ

หยุดเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอายุเฉลี่ย 4 เดือน 23 วัน ส่วนมารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในช่วง 6 เดือนแรกมากกว่า 3 ใน 5 (ร้อยละ 66.8) ยังคงมีการเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมควบคู่ไปด้วย

สำหรับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยุ (Exclusive breastfeeding) นาน 4 เดือนนั้น ได้มีการสำรวจ ใน ปี พ.ศ. 2538, 2540, 2542 และ 2543 พบร้อยละ 3.6, 2.1, 2.92 และเพิ่มเป็นร้อยละ 16.3 ตามลำดับ (สำนักส่งเสริมสุขภาพ, 2544) และในปี พ.ศ. 2547 พบว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยุอย่างน้อย 4 เดือน มีเพียงร้อยละ 13.8 (สำนักส่งเสริมสุขภาพ, 2547) ซึ่งไม่บรรลุตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -2544) ที่ตั้งไว้ให้บุตรได้รับนมมารดาอย่างเดียวยุเป็นระยะเวลา 4-6 เดือนร้อยละ 30 (ศิริพร กัญชนะ, 2546)

ต่อมากระทรวงสาธารณสุขได้ปรับแผนพัฒนาการสาธารณสุขฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกและองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (2001) โดยมีเป้าหมายการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยุเป็นระยะเวลา 6 เดือน มีมากกว่าร้อยละ 30 ซึ่งพบว่าระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยุ 6 เดือนมีเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น (UNICEF, 2005) แสดงให้เห็นว่าชัดเจนว่าการส่งเสริมและสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในประเทศไทยยังไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มมารดาวัยรุ่นมีการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามากเมื่อเทียบกับมารดาผู้ใหญ่ (Thau et al., 1996; Ryan, 2002) นอกจากนี้ผลการศึกษายังระบุว่าระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเพิ่มตามอายุของมารดา (Incichen et al., 1997; Forste et al., 2001; Schwart et al., 2002; Narduzzi & Hermann, 2005) ที่สำคัญมารดาวัยรุ่นมีอัตราการเลิกให้นมมารดาสูงเป็น 2 เท่าของมารดาในกลุ่มอื่น ๆ ในระยะ 2 เดือนแรกหลังคลอด (สรชา ตันติเวชกุล, 2543) ดังนั้นมารดาวัยรุ่นจึงนับว่าเป็นกลุ่มที่สำคัญ ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษทั้งนี้เนื่องจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นทั่วโลกทุก ๆ ปี (Henshaw, 2001 cited in Montgomery, 2003) ซึ่งจากการศึกษาพบว่าบุตรที่คลอดจากมารดาวัยรุ่นมีโอกาสเสี่ยงต่อการคลอดก่อนกำหนด น้ำหนักตัวน้อย และอัตราตายสูงกว่าคลอดจากมารดาผู้ใหญ่ (Alberta Health & Wellness, 1999; Grindstaff & Turner, 1989; Jacono et al., 1992) หากเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาสามารถช่วยให้ทารกที่มีปัญหาสุขภาพและมีน้ำหนักน้อยจากมารดาวัยรุ่นมีสุขภาพดีเหมือนทารกปกติได้ (Arsenanlt, 1993; Lawrence, 2000) อย่างไรก็ตาม มารดาวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์มีเพียงร้อยละ 18 เท่านั้นที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Tilson, 1990: 19-21) และในประเทศไทยพบอัตราการตั้งครรภ์และการคลอดของมารดาที่อายุน้อยกว่า 20 ปี สูงขึ้นจากร้อยละ 11.93 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 12.76 ในปี 2546 (สำนักส่งเสริมสุขภาพ, 2547) และจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2546 ทารกเกิดมีชีพทั้งหมด 1,085,000 คน ในจำนวนนี้มีทารกเกิดจากมารดาวัยรุ่นคิดเป็นจำนวนถึง 138,446 คน (UNICEF, 2005) นับว่าเป็นอัตราที่สูงมาก

เมื่อพิจารณาถึงการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในวัยรุ่น จากการศึกษาระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของมารดาวัยรุ่นไม่มีหลักฐานที่ชัดเจน ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบเพียงระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาผู้ใหญ่ดังที่กล่าวแล้ว สำหรับในพื้นที่ภาคใต้จากการสุ่มสำรวจรายเขตในมารดาผู้ใหญ่ของกรมอนามัยจาก 12 เขตทั่วประเทศ ในปี พ.ศ 2545 พบว่าระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวนาน 4 เดือน ในเขต 11 ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดนครศรีธรรมราช, สุราษฎร์ธานี, ชุมพร, พังงา, ระนอง, ภูเก็ต, กระบี่ และในเขต 12 ซึ่ง ประกอบด้วย จังหวัดสงขลา, ยะลา, พัทลุง, ตรัง, สตูล, ปัตตานี, นราธิวาส มีอัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน้อยกว่าเขตอื่น โดยเขต 11 มีร้อยละ 11.1 และเขต 12 มีร้อยละ 1.3 ในปี พ. ศ. 2547 สำรวจติดตามอีกครั้งพบว่าระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวนานเพียง 4 เดือนเขต 11 และ เขต 12 มีร้อยละ 12.6 และร้อยละ 2.0 ตามลำดับ ซึ่งเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

สำหรับวัยรุ่นจากการศึกษาพบว่าวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์สังคม และสติปัญญาอย่างรวดเร็วจากวัยเด็กสู่วัยผู้ใหญ่ (Mercer, 1990) อาจเกิดความจำกัดในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน มีอัตราและระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาน้อยกว่ามารดาผู้ใหญ่มาก อย่างไรก็ตาม มารดาวัยรุ่นโดยบริบทและลักษณะการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ไม่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่โดยวัฒนธรรมมีอิทธิพลน้อยกว่าสิ่งแวดล้อมอื่น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวนในมารดาวัยรุ่นที่ชัดเจนเพื่อนำองค์ความรู้มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนดูแลมารดาวัยรุ่นในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาให้ครอบคลุมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ตลอดจนนำผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน

นอกจากนี้จากการทบทวนวรรณกรรมในต่างประเทศถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาวัยรุ่นนั้น พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ปัจจัยด้านเชื้อชาติมีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของมารดาวัยรุ่น (Wiemann et al., 1998) ประสบการณ์การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Nelson & Sethi , 2005: 615-624) ทักษะคิดของมารดาวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาใน 2 สัปดาห์แรกหลังคลอด (Pierte et al., 1999: 83-89) ความตั้งใจของมารดาวัยรุ่นสามารถพยากรณ์ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Neifert et al., 1988: 470-473) การรับรู้ถึงประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา การรับรู้ถึงปัญหาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา การให้ความรู้มารดาวัยรุ่นก่อนคลอดมีอิทธิพลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาของมารดาวัยรุ่นอายุ 12-19 ปี (Hannon et al., 2000) นอกจากนี้มีปัจจัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งพบว่าการต้องออกไปทำงานนอกบ้าน (Neifert et al., 1988)

อิทธิพลจากบุคคลรอบข้างมีผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาวัยรุ่น (Bear & Volpe, 2000) ปัจจัยด้านชุมชน พบว่าสื่อรณรงค์ มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (McKinley & Hyde, 2004) ในขณะที่สื่อโฆษณาเกี่ยวกับนมผสม และความเชื่อในทางลบเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา มีความสัมพันธ์กับการไม่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (Arora et al., 2000)

สำหรับในประเทศไทยการวิจัยในปัจจุบันที่ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในวัยรุ่นยังคงมีเพียงจำกัด การศึกษาที่มีมุ่งเน้นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาผู้ใหญ่ ซึ่งพบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้แก่ การให้นมผสมร่วมระหว่างให้นมมารดา (เป็ยภรณ์ บวรเกียรติจร, 2547) เจตคติของมารดา (นงนุช ดันตะธา, 2543: 27) การทำงานนอกบ้านของมารดาส่งผลให้มีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาสั้นลง (Yimyam, 1997; Somchai Durongdej, 1998: 8) ตลอดจนการได้รับอิทธิพลของสื่อโฆษณาและสื่อรณรงค์ (ศิริพร กัญชนะและนฤมล ชีระรังสิกุล, 2539) ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (นงนุช ดันตะธา, 2543: 27) ประสบการณ์การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (นงนุช ดันตะธา, 2543; สุอารีย์ อันตระการ, 2543) การได้รับแรงสนับสนุนจากสามี (สรัญญา จิตรเจริญ, 2537) และความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (กาญจนา คำดี, 2537) ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นล้วนมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในวัยรุ่นยังไม่ชัดเจนในการศึกษารุ่นนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดของ Lutter (2000) ที่พัฒนาขึ้นมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาร่วมกับผลงานวิจัยอื่นๆ พิจารณาเลือกปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาวัยรุ่น ปัจจัยเหล่านี้ประกอบด้วย 1) ตัวบ่งชี้พื้นฐานได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกบ้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลของสื่อรณรงค์ 2) ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุนของสามี และ 3) ตัวบ่งชี้ใกล้ชิดได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว เพื่อให้มีองค์ความรู้ที่ชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากมารดาวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาค่อนข้างน้อยและระยะเวลาสั้น ซึ่งการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวให้ประสบผลสำเร็จต้องประกอบทั้งพฤติกรรมและระยะเวลาซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากกว่าหนึ่งปัจจัยรวมทั้งองค์ประกอบที่มีความซับซ้อนในแต่ละบริบทของมารดาวัยรุ่น

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะเป็นพยาบาลวิชาชีพที่มีบทบาทในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพของประชาชนโดยให้ได้รับการดูแลที่ดีที่สุด (Best practice) ดังนั้นจึงมุ่งส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวอย่างน้อย 6 เดือน และกุญแจที่สำคัญสู่ความสำเร็จในการเลี้ยงบุตรด้วย

นมมารดาอย่างเดียว คือ การศึกษาว่าปัจจัยใดบ้างที่มีความสัมพันธ์และสามารถพยากรณ์ระยะของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่นได้ ผลการศึกษาที่ได้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญสำหรับวางแผนทางการส่งเสริมและให้การพยาบาลมารดาวัยรุ่นเพื่อให้เกิดการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวได้อย่างมีประสิทธิภาพและระยะเวลายาวนาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคัดสรร ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกบ้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลของสื่อธรรมรงค์ ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุนของสามี ตัวบ่งชี้ใกล้ตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว และระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

2. เพื่อศึกษาความสามารถของปัจจัยคัดสรร ได้แก่ ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ตัวบ่งชี้ระดับกลาง และตัวบ่งชี้ใกล้ตัว ในการพยากรณ์ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

แนวเหตุผลและสมมติฐานการวิจัย

มารดาวัยรุ่นเป็นบุคคลที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทจากหญิงวัยรุ่นสู่บทบาทมารดา ซึ่งต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรและการมีปฏิสัมพันธ์กับบุตรอย่างต่อเนื่อง (Mercer, 1990; Potts & Homer, 2002) ขณะเดียวกันมารดาวัยรุ่นอยู่ในช่วงวัยเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กสู่ผู้ใหญ่จึงมีวุฒิภาวะต่ำทั้งด้านจิตใจอารมณ์ สังคม และด้านสติปัญญา ทำให้มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่ายมีความอดทนต่อพฤติกรรมร้องไห้ของบุตรได้น้อย และรู้สึกลำบากในการปกป้องโยนบุตรและมักจะตอบสนองความต้องการของตนเองก่อนที่จะตอบสนองความต้องการของบุตร (Flanagan, McGrath Meyer & Garcia-Coll, 1995; Mercer, 1990) มารดาวัยรุ่นจึงมีแนวโน้มที่จะเกิดความพร่องในบทบาทการเป็นมารดา (Maternal role insufficiency) ประสบความยุ่งยากในการยอมรับบทบาทใหม่มีความยากลำบากที่จะรับรู้ถึงเป้าหมายในการปฏิบัติบทบาทนั้น (Gaffney, 1992: 77 อ้างถึงใน กัลยา ปนสันทียะ, 2542: 4) มีผลทำให้เกิดพฤติกรรมเลี้ยงบุตรที่ไม่เหมาะสม เช่น พฤติกรรมการทอดทิ้งบุตร การปล่อยปละละเลยบุตร การทำทารุณกรรมบุตร จากการศึกษาของ

Mercer (1990) และอุทัยวรรณ สุภิมานิล (2541: 2) พบว่ามารดาวัยรุ่นส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมในการมีบุตรจึงมักเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิต มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับบุตรมีปัญหาความไม่ต้องการบุตร และมีพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรที่ไม่ถูกต้อง

จากการที่มารดาวัยรุ่นมีพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรที่ไม่ถูกต้องไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบุตรได้ ทำให้บุตรแสดงพฤติกรรมตอบสนองที่ทำให้มารดาไม่พอใจเพิ่มขึ้น มารดาจึงมีความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสามารถเพียงพอในการดูแลบุตร ขาดความมั่นใจในความสามารถของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาขึ้นกับบุตร (Mercer, 1990; สรชา ดันติเวชกุล, 2543: 15) และส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการเลี้ยงบุตรที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมรวมถึงมีผลกระทบต่อความล้มเหลวในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาด้วย สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาที่แน่ชัดในเรื่องพฤติกรรมและระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในกลุ่มมารดาวัยรุ่น ผู้วิจัยจึงใช้แบบจำลองตัวบ่งชี้พฤติกรรมการให้นมมารดาของ Lutter (2000) ที่พัฒนาขึ้นมาจากผลการวิจัยในต่างประเทศร่วมกับผลการวิจัยที่ผ่านมาเป็นกรอบในการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวของมารดาวัยรุ่นโดยในแบบจำลองนี้ การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาขึ้นอยู่กับตัวบ่งชี้ 3 ส่วนได้แก่ ตัวบ่งชี้พื้นฐาน (Proximal determinants) ประกอบด้วย เจตคติของครอบครัว การแพทย์วัฒนธรรม แนวปฏิบัติของสังคม เงื่อนไขรายบุคคล เศรษฐกิจ แรงกดดันด้านการค้า นโยบายระดับประเทศและระหว่างประเทศ ตัวบ่งชี้ระดับกลาง (Intermediate determinants) ประกอบด้วยข้อมูลการเลี้ยงบุตรและการสนับสนุนทางสังคม/กายภาพ ขณะตั้งครรภ์ ขณะคลอดและหลังคลอดและตัวบ่งชี้ใกล้ชิดตัว (Underlying determinants) ประกอบด้วยมารดาเลือก (ตั้งใจ) และโอกาสที่จะปฏิบัติได้ตามที่ตั้งใจ

อย่างไรก็ตาม จากการที่ Lutter (2000) ใช้ผลการวิจัยที่ผ่านมา แนวคิดนี้จึงเป็นเพียงกรอบแนวคิดมโนทัศน์ (Conceptual framework) ที่กล่าวถึงรายละเอียดของตัวแปรไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังนั้นความหมายและการประเมินตัวแปรที่ศึกษานำมาจากการวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งผลการวิจัยที่ผ่านมาสนับสนุนเพียงบางตัวแปรเท่านั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกตัวแปรดังนี้ คือ

ตัวบ่งชี้พื้นฐาน (Proximal determinants) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ในกลุ่มที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้บ้างและเป็นอิทธิพลภายนอกระดับสังคมและครอบครัว ประกอบด้วย 1) เจตคติครอบครัวในการวิจัยนี้ศึกษาเจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว 2) เงื่อนไขรายบุคคลในการศึกษานี้ใช้ลักษณะการประกอบอาชีพ ซึ่งได้แก่ การทำงานนอกบ้าน 3) แรงกดดันด้านการค้าในการวิจัยนี้ศึกษาอิทธิพลของสื่อออร์แกนิก อิทธิพลของสื่อโฆษณา และ 4) นโยบายระดับประเทศและระหว่างประเทศไม่นำมาเป็นตัวแปรศึกษาเนื่องจากในปัจจุบันนโยบายของโรงพยาบาลเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาไม่มีความแตกต่างกัน

ตัวบ่งชี้ระดับกลาง (Intermediate determinants) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ในกลุ่มที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย และเป็นอิทธิพลระดับครอบครัว ประกอบด้วย 1) ข้อมูลการเลี้ยงบุตรในการวิจัยนี้ศึกษาความรู้และทักษะเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว และ 2) การสนับสนุนทางสังคม/กายภาพขณะตั้งครรภ์ การวิจัยนี้ศึกษาการสนับสนุนของสามี

ตัวบ่งชี้ใกล้ตัว (Underlying determinants) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับตัวของมารดาเอง ซึ่งสามารถจัดการได้มากที่สุด ประกอบด้วยมารดาเลือก (ตั้งใจ) และโอกาสที่จะปฏิบัติได้ตามที่ตั้งใจ การวิจัยนี้ศึกษาความตั้งใจของมารดาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว

การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวมีรายละเอียดดังนี้

เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว เจตคติหรือทัศนคติเป็นความนึกคิดและความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่ง อาจมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ และจะทำให้เกิดความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติตามแนวคิดและความเข้าใจนั้น ๆ (จรรยา สุวรรณทัต, 2536) จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่ามารดามีเจตคติที่ดีเป็นแรงเสริมในการปฏิบัติการณ์เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (เทียมสร ทองสวัสดิ์, 2541: 66) ในขณะที่มารดาที่มีเจตคติที่ไม่ดีจะเกิดความขัดแย้งในใจตนเอง (วิพร เกตุบำรุงพร, 2544: 61) ทำให้กลายเป็นปัจจัยผลักดันหรือขัดขวางการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาส่งผลให้ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาสั้นลง (Dennis, 2002) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาดังกล่าวขัดแย้งกับการศึกษาของ กฤตพร เมืองพร้อม (2541) ที่พบว่าเจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติหรือทัศนคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดากับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา จึงยังไม่สามารถสรุปได้อย่างแน่ชัด

การทำงานนอกบ้าน สภาพเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบันเป็นแรงผลักดันให้มารดาต้องออกจากบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือตนเอง บุตรและครอบครัว การไม่ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทองจากพ่อแม่ของตนเอง การต้องแยกกันอยู่กับสามี เป็นปัญหาที่พบได้บ่อยทำให้มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านเร็วขึ้น โดยเฉพาะมารดาวัยรุ่นมีความรู้น้อย จึงมักทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานหรือสถานประกอบการได้ค่าแรงต่ำต้องทำงานเป็นระยะเวลานานเพื่อให้ได้ค่าจ้างเพียงพอต่อการดำรงชีพ ดังการศึกษาที่พบว่ามารดาวัยรุ่นที่มีรายได้ต่ำต้องออกไปทำงานหรือต้องไปโรงเรียน ทำให้ต้องเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมแทน (Raisler, 2000; Gill et al., 2004) และพบว่าการทำงานมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา โดยมารดาที่ทำงานนอกบ้านมากกว่า 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ยุติการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเร็วกว่ามารดาที่ทำงานน้อยกว่า 20 ชั่วโมง (Duckett, 1992:701-702 อ้างถึงใน พิมลวรรณ ตรีชะโชติ, 2546) เช่นเดียวกับการศึกษาของ

สุทัศน์ ยิ้มแย้ม (Yimyam, 1997 อ้างถึงใน สุทัศน์ ยิ้มแย้ม; สุพัตรา สุทธิประภา และ อภิรัช กุลมณียา, 2545) ที่พบว่า การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในมารดาที่ทำงานนอกบ้านโดยไม่ให้นมผสมในช่วง 6 เดือนหลังคลอดมีเพียงร้อยละ 25 ต่ำกว่ามารดาที่ทำงานในบ้านซึ่งมีถึงร้อยละ 92 ดังนั้นลักษณะการทำงานน่าจะมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน ในมารดาวัยรุ่น

อิทธิพลของสื่อโฆษณา การโฆษณามีเป้าหมายคือเพื่อเชิญชวนและชักจูงมารดาให้เกิดความสนใจหันมาปฏิบัติตามสิ่งที่โฆษณานั้น ๆ โดยเฉพาะการโฆษณาของบริษัทผลิตและจำหน่ายนมผสม วิธีการโฆษณาของบริษัทมีหลายวิธี เช่น ผ่านทางวิทยุ-โทรทัศน์ รถโฆษณาเคลื่อนที่ ข่าวดัง แผ่นป้ายโฆษณา แจกตัวอย่างนมผสมและสื่อต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาผ่านทางคลินิกฝากครรภ์พบว่าร้อยละ 15 ของมารดาที่ได้รับชุดของขวัญของบริษัทมีโอกาสหยุดการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาในโรงพยาบาลถึง 5 เท่า (Howard et al., 2000) การแจกตัวอย่างนมผสมสำหรับนมทารกแก่มารดาขณะออกจากโรงพยาบาลมีผลทำให้อัตราการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาลดลงและระยะเวลาสั้นลง (Snell, 1992: 67-72) พบว่าหนังสือความรู้ที่ตั้งใจให้แก่มารดามักจะแฝงมาในรูปของโฆษณาบ่อย ๆ มารดาอาจจะได้รับหนังสือตามความรู้หรือเอกสารโฆษณาของผลิตภัณฑ์ขณะออกจากโรงพยาบาล ประกอบกับความเชื่อและค่านิยมที่คิดว่าเลี้ยงบุตรด้วยนมผสมดี ส่งผลกระทบต่อแบบแผนในการเลี้ยงบุตร อันเป็นเหตุให้บุตรได้รับนมผสมแทนนมมารดา (ยูพอง แห่งเชาวนิช, 2548: 142)

อิทธิพลของสื่อรณรงค์ การส่งเสริมและสนับสนุนการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวเป็นความพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้มารดาเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว จึงได้มีการรณรงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ พบว่าการได้รับสื่อรณรงค์โดยการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระหว่างที่มารดาตั้งครรภ์และไปฝากครรภ์ทำให้มีผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (วรวรรณ แพทย์หลักฟ้า, 2540: 80) การให้ความรู้ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับมารดาวัยรุ่นเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่หรือจดจำวิธีปฏิบัติของมารดารายอื่น ๆ (สาธิตา หัสดีเสวี, 2537: 127) และการให้คำปรึกษามารดาทางโทรศัพท์มารดาสามารถนำคำแนะนำไปปฏิบัติได้ร้อยละ 93 และแก้ไขปัญหาก็ร้อยละ 82 ซึ่งส่งผลต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวนานขึ้น (วราภรณ์ แสงทวีสิน, 2547) ดังนั้นอิทธิพลของสื่อรณรงค์น่าจะมีความสัมพันธ์ต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน ในมารดาวัยรุ่น

ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ความรู้เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่การเพิ่มความรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมเสมอไปอาจต้องอาศัยปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลมากพอต่อการเกิดแรงจูงใจของบุคคลเพื่อให้บุคคลใช้ความรู้ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจหรือการกระทำกิจกรรมต่างๆ (พิมลวรรณ ตรียะ โชติ, 2546) ดังนั้นการที่มารดาที่มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจะทำให้มองเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดแก่ตนเอง บุตรและครอบครัว เกิดการยอมรับและมีความตั้งใจที่จะเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาซึ่งคุณสมบัติพื้นฐานเหล่านี้จะเชื่อมโยงไปสู่พลังความสามารถทำให้มารดาเกิดแรงจูงใจสนใจเอาใจใส่ในการดูแลตนเองและบุตร สามารถใช้เหตุผลและตัดสินใจปฏิบัติในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้เหมาะสม ส่งเสริมให้มารดาสามารถเลี้ยงบุตรได้เป็นระยะเวลานานขึ้น ดังการศึกษาที่พบว่ามารดาที่มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง (Kong & Lee, 2004: 369-379) และในมารดาที่รับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา รับรู้อุปสรรคที่ชัดเจนของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาที่จะมีผลทำให้มารดาเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยาวอย่างน้อย 4 เดือนได้ประสบผลสำเร็จ (วรเดช ช้างแก้ว, 2541)

ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การมีทักษะหรือประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา จะทำให้มีโอกาสในการเรียนรู้และคุ้นเคยต่อการเลี้ยงบุตร มีทั้งประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม เช่น จากการเห็นความสำเร็จของคนอื่น และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตร ทำให้รับรู้ว่าการกระทำที่ตนกระทำนั้นมีประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเองและบุตร จะส่งผลให้มีการกระทำกิจกรรมนั้นอย่างต่อเนื่องและบ่อย ๆ ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ในอดีตของบุคคล อาจจะมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมการปฏิบัติของบุคคลในปัจจุบัน (Maimann et al., 1982:72 อ้างถึงใน พิมลวรรณ ตรียะ โชติ, 2546) ซึ่งพบว่ามารดาวัยรุ่นที่เคยถูกเลี้ยงด้วยนมมารดามาก่อนหรือมีความคุ้นเคยกับมารดาอื่น เช่น ญาติและเพื่อนฝูงที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามักตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมตนเอง ส่วนมารดาวัยรุ่นที่ไม่เคยเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามาก่อนมักจะเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาไม่ประสบความสำเร็จ (Ineichen et al., 1997) นอกจากนี้การศึกษาของ สุสันหา อิมแย้ม สุพัตรา สุทธิประภา และ อภิรัช สกฤมณียา (2545) ที่พบว่ามารดาที่ขาดประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจะมีความวิตกกังวลและไม่แน่ใจต่อบทบาทในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอาจส่งผลกระทบต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวยาวสั้นลง

การสนับสนุนของสามี สามีเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ซึ่งการที่มารดาได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากสามีเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาให้ประสบผลสำเร็จ (Bullough & Bullough, 1990) มารดาบางคนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากครอบครัวรวมทั้งจากสามีในระยะหลังคลอดนั้นมักมีการเริ่มให้นมผสมสลับกับนมมารดาตั้งแต่ 1-2 สัปดาห์หลังคลอด (Kong & Lee, 2004) และพบว่าการได้รับการ

สนับสนุนจากสามีมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา อย่างเดียวระยะเวลาอย่างน้อย 4 เดือน (จินตนา พัฒนพงษ์ธรและศันสนีย์ เจตนประยูคค์, 2547) แสดงให้เห็นว่าสามีคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือมารดาได้เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา อย่างเดียวมีระยะเวลาที่นานขึ้น (Harmer & Carter, 2005) และเป็นการแสดงความรับผิดชอบร่วมกัน ในการเลี้ยงบุตรให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ

ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาจาก การศึกษาของ วิพร เกตุบำรุง (2544: 105) พบว่าความตั้งใจของมารดาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ การรับรู้ระดับความพร้อมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 หมายความว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามากจะทำให้การรับรู้ระดับ ความพร้อมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดามากและมีผลต่อระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (วรวรรณ แพทย์หลักฟ้า, 2540: 52) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นางนุช ดันตระธา (2543) ที่พบว่าความตั้งใจและความต้องการใช้นมมารดาเลี้ยงบุตรมีผลในการยอมรับของมารดาในการให้ นมบุตรและเป็นแรงเสริมให้เกิดการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจากการศึกษาความตั้งใจใน การเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวน่าจะมีความสัมพันธ์ต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา อย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

จากการใช้แนวคิดของ Lutter (2000) ร่วมกับผลการวิจัยที่ผ่านมา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา ปัจจัยคัดสรรประกอบด้วย 1) ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกบ้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลของสื่อรณรงค์ 2) ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา อย่างเดียว การสนับสนุนของสามี และ 3) ตัวบ่งชี้ใกล้ตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา อย่างเดียวว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์และสามารถพยากรณ์ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนม มารดาอย่างเดียวในวัยรุ่นได้หรือไม่อย่างไร โดยผลการศึกษาค้นคว้าสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อ วางแผนในการช่วยเหลือ สนับสนุนมารดาวัยรุ่นตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์ตลอดจนระยะหลังคลอดอย่าง เหมาะสมและมีคุณภาพต่อไป จากแนวเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยดังนี้คือ

สมมติฐานการวิจัย

1. ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงาน นอกบ้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลของสื่อรณรงค์ ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการ เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุน

ของสามีและตัวบ่งชี้ใกล้ชิดตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว มีความสัมพันธ์กัน

2 ปัจจัยคัดสรรประกอบด้วย

2.1 ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว อิทธิพลของสื่อรณรงค์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว

2.2 ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ การทำงานนอกร้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา มีความสัมพันธ์ทางลบกับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว

2.3 ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุนของสามี และตัวบ่งชี้ใกล้ชิดตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

3. ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกร้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลของสื่อรณรงค์ ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุนของสามี และตัวบ่งชี้ใกล้ชิดตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว สามารถพยากรณ์ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบบรรยาย (Descriptive research) เพื่อศึกษาปัจจัยคัดสรรที่มีความสัมพันธ์และสามารถพยากรณ์ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือมารดาวัยรุ่นซึ่งพบบุตรที่มีอายุ 6 เดือนมารับบริการตรวจสุขภาพในสถานบริการสุขภาพระหว่าง วันที่ 20 มกราคม 2549 ถึง 15 มีนาคม 2549

ตัวแปรที่ศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ตัวแปรต้นคือ 1) ตัวบ่งชี้พื้นฐาน ได้แก่ เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกร้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา อิทธิพลสื่อรณรงค์ 2) ตัวบ่งชี้ระดับกลาง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การสนับสนุนของสามี และ 3) ตัวบ่งชี้ใกล้ชิดตัว ได้แก่ ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว

ตัวแปรตาม คือ ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวในมารดาวัยรุ่น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ตัวบ่งชี้พื้นฐาน (Proximal determinants) หมายถึง ตัวบ่งชี้ในกลุ่มที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้บ้างและเป็นอิทธิพลภายนอกระดับสังคมและครอบครัวประกอบด้วย เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว การทำงานนอกบ้าน อิทธิพลของสื่อโฆษณา และอิทธิพลของสื่อรณรงค์ มีรายละเอียดดังนี้

เจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว หมายถึง ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดของมารดาต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ซึ่งสามารถประเมินได้โดยแบบวัดเจตคติต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำงานนอกบ้าน หมายถึง จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่มารดาช่วยใช้ในการประกอบอาชีพหลักนอกบ้านภายหลังคลอด ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงการทำงานที่ต้องใช้เวลาในการแยกจากบุตรต่อวัน โดยการทำงานอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้

อิทธิพลของสื่อโฆษณา หมายถึง การรับรู้ของมารดาถึงผลของข้อมูลโฆษณานมผสมในการเลี้ยงดูทารกแรกเกิดที่มีต่อการตัดสินใจของมารดาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว โดยวัดได้จากแบบสอบถามการได้รับอิทธิพลของสื่อโฆษณา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อิทธิพลของสื่อรณรงค์ หมายถึง การรับรู้ของมารดาถึงผลของข้อมูลรณรงค์การใช้นมมารดาในการเลี้ยงดูทารกแรกเกิด ที่มีต่อการตัดสินใจของมารดาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว โดยวัดได้จากแบบสอบถามการได้รับอิทธิพลของสื่อรณรงค์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตัวบ่งชี้ระดับกลาง (Intermediate determinants) หมายถึง ตัวบ่งชี้ในกลุ่มที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและเป็นอิทธิพลระดับครอบครัว ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว และการสนับสนุนของสามี มีรายละเอียดดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว หมายถึง ข้อมูลที่เกิดจากความจำความเข้าใจของมารดาเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว โดยประเมินจากแบบถามความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา วิธีปฏิบัติตนในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

ทักษะการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยว หมายถึง ความสามารถในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาที่เกิดจากประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อมในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยว ประเมินจากแบบสอบถามความสามารถการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยว ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การสนับสนุนของสามี หมายถึง การได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริมจากสามี ในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยวของมารดาวัยรุ่น ซึ่งประเมินโดยใช้แบบสอบถามการสนับสนุนของสามีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยอาศัยแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมของ (House, 1981) และปรับให้เข้ากับบริบทในมารดาวัยรุ่นที่ศึกษา ซึ่งประกอบด้วย การสนับสนุนทางสังคม 4 ด้านคือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional support) ได้แก่ การได้รับความเห็นอกเห็นใจ การดูแลเอาใจใส่ การแสดงความรักความผูกพันต่อกัน
2. การสนับสนุนด้านการประเมิน (Appraisal support) ได้แก่ การได้รับการประเมินพฤติกรรมและคุณค่าโดยการให้ข้อมูลป้อนกลับด้วยคำพูด การรับรอง หรือการแสดงออกด้วยการกระทำของสามีให้รู้ว่ามารดาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อตนเองและครอบครัว
3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information support) ได้แก่ การได้รับข้อมูล ชี้แนะ นำ ตักเตือน ให้คำปรึกษา แนวทางเลือก หรือแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้
4. การสนับสนุนด้านสิ่งของและบริการ (Instrumental support) ได้แก่ การได้รับความช่วยเหลือโดยตรงต่อความจำเป็นของคนในรูปของวัสดุ สิ่งของ แรงงาน เงิน และเวลา

ตัวบ่งชี้ใกล้ตัว (Underlying determinants) หมายถึง ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับตัวของมารดาเอง ซึ่งสามารถจัดการได้มากที่สุด ประกอบด้วยความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยวนีมีรายละเอียดดังนี้

ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยว หมายถึง การรับรู้ของมารดาถึงความมุ่งมั่นในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดี่ยว โดยในการศึกษานี้มุ่งเน้นที่ความมุ่งมั่นตั้งใจตั้งแต่ระยะตั้งครรภ์และระยะแรกหลังคลอด ซึ่งความตั้งใจนี้แสดงถึงการวางแผนในการเลี้ยงบุตรด้วย

นมมารดาอย่างเดียวในระยะตั้งครรภ์และหลังคลอด ประเมินจากแบบสอบถามความตั้งใจการเลี้ยง
บุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มารดาวัยรุ่น หมายถึง สตรีที่คลอดบุตรในขณะที่มีอายุระหว่าง 15-19 ปี

ระยะเวลาของการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว หมายถึง จำนวนวันซึ่งมารดาวัยรุ่น
เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา โดยเป็นการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียวโดยไม่ให้น้ำ อาหารเหลว
หรืออาหารแข็งชนิดอื่นยกเว้นวิตามิน เกลือแร่ทดแทนหรือยา (WHO & UNICEF, 2000 cited in
Labbok, 2000) โดยประเมินจากแบบสอบถามข้อมูลมารดาและทารก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนเพื่อช่วยเหลือ
มารดาวัยรุ่นให้สามารถปรับตัวในการปฏิบัติหน้าที่เลี้ยงบุตรและให้นมมารดา รวมทั้ง
เพิ่มระยะเวลาในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาอย่างเดียว

2. ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงบุตรด้วย
นมมารดาอย่างเดียว และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการให้นมมารดาอย่างเดียวในกลุ่มมารดาวัยรุ่นที่อยู่ใน
สภาพปัญหาที่แตกต่างให้เหมาะสมต่อไป